

POSIADANIE W KONSTRUKCJI PRAWNEJ PODATKÓW

Bogumił Pahl

Wolters Kluwer

POSIADANIE W KONSTRUKCJI PRAWNEJ PODATKÓW

Bogumił Pahl

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2023

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 15 czerwca 2023 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Mariusz Popławski

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Livia Śpiewak

Opracowanie redakcyjne

Firma AB Agnieszka Witczak

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-688-4

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Mai

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Wstęp	19
Rozdział I	
Pojęcie posiadania w prawie	27
1. Uwagi ogólne	27
2. Posiadanie w prawie rzymskim	28
3. Cywilistyczna koncepcja posiadania	33
3.1. Pojęcie i istota posiadania	33
3.2. Zewnętrzna i wewnętrzna strona posiadania	37
3.3. Podmiot posiadania (posiadacz i współposiadacze)	39
3.4. Posiadanie rzeczy a posiadanie praw	43
3.5. Posiadanie a dzierżenie i władztwo prekaryjne	47
3.6. Rodzaje posiadania	49
3.6.1. Posiadanie samoistne i posiadanie zależne	49
3.6.2. Posiadanie prawne i bezprawne	55
3.6.3. Posiadanie w dobrej i złej wierze	56
3.7. Funkcje posiadania	58
3.8. Domniemania związane z posiadaniem	61
3.9. Skutki posiadania	64
3.10. Ochrona posiadania	65
4. Posiadanie w prawie karnym	69
5. Posiadanie w prawie administracyjnym	73
6. Posiadanie w ogólnym prawie podatkowym	79
7. Wnioski	82

Rozdział II

Problem tożsamości pojęcia posiadania w prawie cywilnym i prawie podatkowym	85
1. Uwagi ogólne.....	85
2. Ogólna charakterystyka związków prawa cywilnego z prawem podatkowym	86
3. Autonomia prawa podatkowego a cywilistyczne pojęcie posiadania.....	93
4. Zasada pewności prawa a tożsamość znaczeniowa pojęć prawa cywilnego i podatkowego	103
5. Zasięg cywilistycznej definicji „posiadania”	110
6. Posiadanie w języku potocznym	115
7. Zasada posługiwania się poprawnymi wyrażeniami językowymi a konteksty językowe pojęcia posiadania	120
8. Wnioski.....	122

Rozdział III

Posiadanie w konstrukcji prawnej podatków majątkowych....	125
1. Uwagi ogólne.....	125
2. Podatek od nieruchomości.....	127
2.1. Posiadanie w konstrukcji podmiotu zobowiązanego z tytułu podatku od nieruchomości	127
2.1.1. Posiadacz samoistny	127
2.1.2. Posiadacze nieruchomości lub ich części, albo obiektów budowlanych lub ich części, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego	149
2.2. Posiadanie w konstrukcji prawnej stawek podatku od nieruchomości.....	184
2.2.1. Zakres pojęcia posiadania w konstrukcji definicji legalnej gruntów, budynków i budowli związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej	184
2.2.2. Posiadanie a służenie przedmiotu opodatkowania do wykonywania działalności gospodarczej	188

2.2.3. Współposiadanie gruntu, budynku lub budowli przez przedsiębiorcę i podmiot nieprowadzący działalności gospodarczej.....	204
2.3. Posiadanie jako element kształtujący zwolnienia od podatku od nieruchomości	211
2.3.1. Grunty znajdujące się w posiadaniu podmiotu zarządzającego portem lub przystanią morską	211
2.3.2. Władanie a posiadanie – zwolnienie gruntów i budynków znajdujących się we władaniu muzeów rejestrowanych.....	213
2.3.3. Przekazanie w posiadanie gruntów stanowiących własność Skarbu Państwa zajętych pod sztuczne zbiorniki wodne a prawo do zwolnienia	214
2.3.4. Posiadanie gruntów i budynków stanowiących własność gminy przez inne podmioty a zwolnienie od podatku	216
2.3.5. Posiadanie zależne przedmiotów opodatkowania przez podmioty niebędące prowadzącymi zakłady pracy chronionej	219
2.4. Współposiadanie a zwolnienie od podatku	220
2.5. Posiadanie i współposiadanie a obowiązki instrumentalne	222
3. Podatek rolny	224
3.1. Posiadanie w konstrukcji podmiotu zobowiązanego z tytułu podatku rolnego.....	224
3.1.1. Posiadacz samoistny i posiadacze gruntów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego	224
3.1.2. Posiadanie użytków rolnych przez dwa lub więcej podmiotów	225
3.1.3. Łączne zobowiązanie pieniężne a współposiadanie.....	228
3.2. Posiadanie i współposiadanie użytków rolnych a pojęcie gospodarstwa rolnego	233
3.3. Posiadanie w konstrukcji prawnej zwolnień od podatku rolnego	238

3.3.1. Posiadanie użytków rolnych przez podmioty inne niż działkowcy lub stowarzyszenia ogrodowe a zwolnienie gruntów położonych na terenie rodzinnego ogrodu działkowego	238
3.3.2. Zwolnienie gruntów przekazanych w posiadanie innym podmiotom niż uczelnie i federacje podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki.....	239
3.3.3. Posiadanie zależne użytków rolnych przez podmioty niebędące prowadzącymi zakłady pracy chronionej a prawo do zwolnienia.....	241
3.4. Posiadacz samoistny i posiadacz gospodarstwa rolnego a pojęcie podatnika podatku rolnego w odrębnych przepisach	242
4. Posiadanie w konstrukcji prawnej podatku leśnego	244
4.1. Posiadacze jako podmioty wykonujące działalność leśną	244
4.2. Posiadacze lasów stanowiących własność skarbową lub samorządową	246
5. Posiadanie w podatku od środków transportowych.....	247
5.1. Posiadanie w konstrukcji podmiotu zobowiązanego z tytułu podatku od środków transportowych.....	247
5.2. Posiadanie pojazdu przez zakład lub jednostkę organizacyjną jako kryterium decydujące o właściwości miejscowej organu podatkowego w podatku od środków transportowych.....	252
6. Wnioski.....	254

Rozdział IV

Posiadanie w podatkach dochodowych (przychodowych)	257
1. Uwagi ogólne.....	257
2. Podatek dochodowy od osób fizycznych.....	260
2.1. Posiadanie w konstrukcji prawnej przedmiotu opodatkowania	260
2.1.1. Wspólne posiadanie jako źródło przychodu	260

2.1.2. Przychody z tytułu wykonywania usług uzyskiwane od właściciela (posiadacza) nieruchomości.....	263
2.1.3. Nakłady poczynione na rzecz w czasie jej posiadania jako koszt uzyskania przychodu	265
2.1.4. Podatki z tytułu posiadania środków trwałych będących przedmiotem umowy leasingu a cena nabycia środka trwałego	269
2.2. Szczególne zasady ustalenia dochodu a nakłady poniesione w czasie posiadania rzeczy.....	272
2.3. Posiadanie biletu lotniczego a stawki podatku od przychodów uzyskanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez zagraniczne przedsiębiorstwa żeglugi powietrznej	274
2.4. Posiadanie jako element zwolnień i ulg	276
2.4.1. Posiadanie (nieposiadanie) dokumentów jako warunek skorzystania z tzw. ulgi rehabilitacyjnej.....	276
2.4.2. Zwolnienie kwoty refundacji z tytułu opłaconej składki na obowiązkowe ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów samochodowych lub na dobrowolne ubezpieczenie casco pojazdów samochodowych	278
2.4.3. Odszkodowania wypłacone na podstawie wyroków sądowych i zawartych umów (ugód) posiadaczom gruntów wchodzących w skład gospodarstwa rolnego	280
3. Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych.....	283
4. Podatek dochodowy od osób prawnych – posiadanie lokalu a prowadzenie rzeczywistej działalności gospodarczej przez zagraniczną jednostkę kontrolowaną	285
5. Wnioski.....	291

Rozdział V

Posiadanie w podatkach konsumpcyjnych.....	293
1. Uwagi ogólne	293

2. Posiadanie w konstrukcji prawnej podatku od towarów i usług	294
2.1. Ciągłe posiadanie środka transportu a miejsce świadczenia usług wynajmu krótkoterminowego	294
2.2. Prawa rzeczowe dające ich posiadaczowi prawo do korzystania z nieruchomości a zwolnienie od podatku usług pośrednictwa	297
2.3. Towary pozostające w posiadaniu organizacji społecznej lub jednostki organizacyjnej a zwolnienie z tytułu ich importu	299
3. Posiadanie w konstrukcji prawnej podatku akcyzowego	301
3.1. Posiadanie jako determinant definicji finalnego nabywcy węglowego lub gazowego	301
3.2. Posiadanie w konstrukcji prawnej przedmiotu opodatkowania	303
3.2.1. Przeniesienie posiadania a sprzedaż	303
3.2.2. Nabycie lub posiadanie wyrobów akcyzowych znajdujących się poza procedurą zawieszenia poboru akcyzy	306
3.2.3. Posiadanie suszu tytoniowego	310
3.2.4. Posiadanie samochodu osobowego jako przedmiot opodatkowania akcyzą	316
3.3. Posiadanie urządzeń grzewczych a zgłoszenie rejestracyjne uproszczone	320
3.4. Posiadanie wyrobów akcyzowych a zastosowanie procedury zawieszenia poboru akcyzy	322
3.5. Posiadanie majątku jako przesłanka zwolnienia z obowiązku złożenia zabezpieczenia akcyzowego	323
3.6. Posiadanie a użycie paliw opałowych lub olejów napędowych	325
3.7. Posiadanie w konstrukcji prawnej stawek podatku	327
3.8. Posiadanie a zwolnienie od podatku akcyzowego samochodów osobowych przywożonych przez osobę fizyczną, która nabyła w drodze dziedziczenia prawo własności lub prawo użytkowania tego samochodu osobowego na terytorium państwa członkowskiego	330

3.9. Obowiązek posiadacza wyrobów akcyzowych oznaczania ich legalizacyjnymi znakami akcyzy	331
4. Wnioski	332
Zakończenie	333
Bibliografia	341
Orzecznictwo	355

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm.)
p.g.k.	– ustawa z 17.05.1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. z 2021 r. poz. 1990 ze zm.)
p.r.d.	– ustawa z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1047)
pr. wod.	– ustawa z 20.07.2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2625 ze zm.)
r.e.g.b.	– rozporządzenie Ministra Pracy, Rozwoju i Technologii z 27.07.2021 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków (Dz.U. poz. 1390 ze zm.)
u.g.n.	– ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2023 r. poz. 344)
u.g.n.r.SP	– ustawa z 19.10.1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 2329 ze zm.)
u.p.a.	– ustawa z 6.12.2008 r. o podatku akcyzowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 143 ze zm.)
u.p.d.o.f.	– ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2647 ze zm.)

u.p.d.o.p.	– ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2587 ze zm.)
u.p.l.	– ustawa z 30.10.2002 r. o podatku leśnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 888 ze zm.)
u.p.o.l.	– ustawa z 12.01.1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 70)
u.p.r.	– ustawa z 15.11.1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 333)
u.p.s.d.	– ustawa z 28.07.1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2021 r. poz. 1043 ze zm.)
u.p.t.u.	– ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2022 r. poz. 931 ze zm.)
u.r.o.d.	– ustawa z 13.12.2013 r. o rodzinnych ogrodach działkowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1073)
u.z.p.d.	– ustawa z 20.11.1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2540 ze zm.)
z.t.p.	– rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283)

Czasopisma, publikatory urzędowe, zbiory orzecznictwa

Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio G – Ius
AUWr.	– Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE/WE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej/Wspólnot Europejskich
FK	– Finanse Komunalne
MoP	– Monitor Prawniczy
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i Wojewódzkich Sądów Administracyjnych
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSASz	– Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy

OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
PiP	– Państwo i Prawo
POP	– Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
PP	– Przegląd Podatkowy
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPLiFS	– Przegląd Podatków Lokalnych i Finansów Samorządowych
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
ST	– Samorząd Terytorialny
ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego

Inne

CBOSA	– Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych, dostępna na stronie: orzeczenia.nsa.gov.pl
KOWR	– Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– Sąd Okręgowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny

WSTĘP

Instytucja posiadania jest jedną z najstarszych instytucji prawa¹. W ciągu wieków i zachodzących przemian społeczno-gospodarczych odgrywała ona różną rolę, zmieniając swą formę w zależności od rozwoju i kształtowania się prawa własności². Jest ona instytucją o doniosłym znaczeniu prawnym. Rodowodu instytucji posiadania poszukiwać należy w prawie rzymskim. Oparte na nim konstrukcje dogmatyczne stworzone przez przedstawicieli niemieckiej szkoły historycznej, w szczególności Friedricha Carla von Savigny, występują po dzień dzisiejszy w kodeksach cywilnych. Romańska koncepcja posiadania przyjęta została również przez ustawodawcę polskiego³. W dyskusji o posiadaniu w polskiej nauce prawa bardzo często spotyka się odniesienia do prawa rzymskiego. Język tej polemiki naukowej oraz argumentacja sądów polskich dotycząca posiadania wyróżniają się trwałym i częstym używaniem terminów łacińskich, takich jak: *corpus*, *animus possidendi*, *animus domini*, *animus detendi pro alieno*⁴.

Jak celnie podniósł A. Stelmachowski: „Posiadanie należy od dawna do tych instytucji prawa cywilnego, które zawsze budziły zainteresowanie

¹ W nauce instytucję prawną definiuje się jako ogół norm prawnych regulujących pewien typowy dla danej gałęzi prawa stosunek społeczny. Każda gałąź prawa ma w swoim składzie typowe dla niej instytucje prawne – zob. A. Łopatka, *Prawoznawstwo*, Warszawa 2007, s. 226.

² B. Bładowski, A. Gola, *Posiadanie i jego ochrona*, Warszawa 1987, s. 8.

³ G. Jędrejek, *Wpływ romańskiej koncepcji posiadania na polską naukę prawa w XIX w.*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2004/1(XIV), s. 129 i n.

⁴ W. Dajczak, *Romanistyczne inspiracje i bariery polskiej dyskusji o posiadaniu w XX wieku*, „Studia Iuridica” 2016/66, s. 74.

prawników, i jest przy tym rzeczą znamionną, że jakkolwiek napisano na jej temat już wiele tomów oraz stworzono wiele teorii, to jednak w rzeczywistości wyjaśniono niewiele, a w związku z tym pozostało nadal wiele punktów spornych oraz zagadnień do dnia dzisiejszego właściwie nierozwiązanych”⁵. Niektórzy badacze prawa cywilnego zwracają uwagę, że w nauce tej gałęzi prawa nie ma nic trudniejszego i nic bardziej niejasnego niż nauka o posiadaniu⁶. Dla dyscypliny prawa cywilnego posiadanie jest tym, czym „kwadratura koła w geometrii i *perpetuum mobile* w mechanice”⁷.

Pomimo czasami pesymistycznego podejścia do instytucji posiadania przyjąć należy, że jest to instytucja skomplikowana, ale żywa i wielce przydatna. Nie jest rzeczą przypadku, lecz wyrazem realnej potrzeby, dalsze jej utrzymywanie w obecnym, jak i przyszłych kodyfikacjach z zakresu prawa cywilnego⁸.

Obecnie w całym polskim systemie prawnym w różnym kontekście z różnymi skutkami prawnymi przeplata się czynnik „posiadania”. Na pierwszy plan wysuwają się unormowania prawa cywilnego, w którym pojęcie to jest zdefiniowane. W ujęciu tej gałęzi prawa posiadanie jest stosunkiem związanym z rzeczą, a w niektórych przypadkach – z prawem (np. posiadanie służebności). W głównym swym założeniu posiadanie można określić jako stosunek osoby do rzeczy⁹. Posiadanie stanowi element treści określonych praw rzeczowych oraz praw względnych (obligacyjnych). Występuje bowiem uprawnienie do posiadania rzeczy w przypadku prawa własności, użytkowania wieczystego, użytkowania, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, zastawu i niektórych postaci służebności (posiadanie prawa), a wśród praw względnych

⁵ A. Stelmachowski, *Istota i funkcja posiadania*, Warszawa 1953, s. 3.

⁶ V. Rossel, F. Mentha, *Manuel du droit civil suisse*, t. 3, Lozanna–Genewa b.r.w., s. 279, cytowane za: S. Kołodziejski, *Istota, treść i rodzaje posiadania*, „Palestra” 1966/6, s. 13.

⁷ E. Waśkowski, *Przyszłość skarg posesoryjnych*, „Palestra” 1937/1–2, s. 10, cytowane za: S. Kołodziejski, *Istota...*, s. 13.

⁸ S. Kołodziejski, *Istota...*, s. 13.

⁹ J. Gołaczyński, *Posiadanie* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 4, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2021, s. 641.

w przypadku najmu, dzierżawy, użyczenia itp. Ustawodawca nie zapomina też o posiadaniu rzeczy istniejącym bez ustanowionego stosunku prawnego. W istocie bowiem występuje w rzeczywistości faktyczne posiadanie rzeczy nieoparte żadnym tytułem prawnym. Nie umyka jednak regulacji prawnej określenie jego skutków¹⁰.

Posiadanie nie jest zupełnie obce prawu podatkowemu. Wręcz przeciwnie – jest to instytucja, którą wykorzystuje ustawodawca, tworząc podatkowy stan faktyczny. Przepisy materialnego szczegółowego prawa podatkowego wiążą z posiadaniem doniosłe skutki prawne. Posiadanie dostrzegalne jest w elementach konstrukcyjnych podatków, niektóre z nich – podatki związane z władaniem majątkiem – są wręcz nim nasycone. Determinuje ono podmiot i przedmiot opodatkowania i nierozdzielnie związaną z nim podstawę opodatkowania, ma wpływ na wysokość stawek podatkowych, stanowi element przepisów normujących zwolnienia i ulgi podatkowe.

Jednym z zasadniczych elementów dyskursu prawniczego jest kwestia tożsamości pojęć (bądź jej braku) używanych w prawie podatkowym oraz pojęć, które występują – pod tą samą nazwą – w prawie cywilnym. Dobrym tego przykładem jest pojęcie posiadania. Chodzi o to, czy pojęcie to – mające ugruntowane znaczenie w prawie cywilnym – należy identycznie rozumieć w prawie podatkowym? A może ustawodawca zakłada, że niezdefiniowane pojęcie w prawie podatkowym należy stosować zgodnie z jego potocznym znaczeniem? Czy też, aby zachować zupełność i spójność systemu prawa, należy korzystać ze stanowionych definicji zawartych w aktach prawnych spoza systemu prawa podatkowego, w szczególności prawa cywilnego?

Z jednej strony można byłoby przyjąć, wobec braku odrębnej definicji posiadania w prawie podatkowym, dorożumiane stosowanie tej instytucji w kształcie nadanym mu przez normy prawa cywilnego. W ten sposób eliminuje się polisemię terminów prawnych. Z drugiej zaś strony potrzeby opodatkowania niejednokrotnie zmuszają ustawodawcę do odejścia od przyjętej w innych gałęziach prawa terminologii i stworzenia własnej

¹⁰ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2020, s. 311–312.

lub oparcie się na potocznym znaczeniu danego pojęcia. Zagadnienie to wymaga dogłębnej analizy, tym bardziej że prawo podatkowe stanowi gałąź prawa charakteryzującą się dużym stopniem ingerencji w prawa i wolności jednostki, a co za tym idzie rezultaty procesu tworzenia i stosowania tego prawa muszą być przewidywalne dla jego adresatów.

Problematyka zakresu znaczeniowego terminu „posiadanie” w materialnym szczegółowym prawie podatkowym wielokrotnie była przedmiotem rozstrzygnięć sądów administracyjnych. Nie wypracowano jednak jednej, spójnej i logicznej koncepcji. Orzecznictwo w tym zakresie w niektórych przypadkach jest skrajnie rozbieżne. Ponadto przepisy szczegółowego prawa podatkowego zawierające w swej treści element posiadania niejednokrotnie stanowiły przedmiot badania zgodności z Konstytucją RP. Najlepszym tego dowodem są wyroki interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego zapadłe w ostatnich latach na tle przepisów traktujących o posiadaniu gruntów, budynków i budowli przez przedsiębiorcę lub inny podmiot prowadzący działalność gospodarczą¹¹. Analizując ich treść, można mieć wrażenie, że posiadaniu w prawie podatkowym nadaje się pozanormatywny zakres.

Tematyka instytucji posiadania w konstrukcji prawnej podatków, pomimo swojej doniosłości, nie stanowiła dotychczas kompleksowego opracowania naukowego. Pojawiające się prace miały charakter fragmentaryczny – przedstawiane były w formie artykułów, glos i komentarzy. Nie była w istocie przedmiotem żadnego opracowania monograficznego. Zagadnienie wykorzystania instytucji posiadania w konstrukcji prawnej podatków ma złożony i interdyscyplinarny charakter. Jest to zagadnienie wieloaspektowe, które narzuca wielopłaszczyznowość badań naukowych nad tym zjawiskiem.

Podkreślić należy, że podjęte w pracy badania skupiają się na analizie instytucji posiadania innego niż posiadanie właścicielskie. Chodzi o sytuacje, w których w przepisach normujących konstrukcję poszczególnych podatków prawodawca posługuje się wprost terminem „posiadanie”

¹¹ Zob. wyrok TK z 24.02.2021 r., SK 39/19, OTK-A 2021/14, oraz wyrok TK z 12.12.2017 r., SK 13/15, OTK-A 2017/85.

w różnych jego odmianach (posiadanie, posiadacz, posiadacz samoistny, posiadacz zależny, współposiadacz itp.) z pominięciem regulacji wskazujących na prawnie nazwane formy posiadania, takie jak: dzierżawa, najem, użytkowanie itd. W przypadku tych ostatnich, z reguły, nie ma wątpliwości co do ich zakresu znaczeniowego, wobec braku odrębnej definicji w prawie podatkowym – przyjmuje się ich zakres ukształtowany przez normy prawa cywilnego.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich poświęcony jest ogólnej analizie instytucji posiadania. Spojrzeniu na obowiązujące rozwiązania prawne dotyczące cywilistycznego znaczenia tego terminu sprzyja refleksja nad tą instytucją wykształconą w prawie rzymskim, co wynika z faktu, że ustawodawca recypował do polskiego porządku prawnego romanistyczną koncepcję posiadania. Przedstawienie pojęcia, istoty, rodzajów i funkcji posiadania w prawie cywilnym pozwala zaś w dalszej kolejności na podjęcie rozważań co do zakresu wykorzystania tej instytucji w wybranych gałęziach prawa oraz w ogólnym prawie podatkowym. Stanowi to również przyczynek do dogłębnych analiz konstrukcji prawnej podatków składających się na polski system podatkowy pod kątem wykorzystania i zakresu stosowania pojęcia posiadania podejmowanych w kolejnych rozdziałach dysertacji.

W drugim rozdziale znalazły się refleksje w znacznej mierze o charakterze teoretycznym, obejmujące problematykę związków zachodzących między prawem cywilnym a prawem podatkowym. Relacja ta ma bez wątpienia szczególny charakter, gdyż obie gałęzie prawa regulują stosunki społeczne o różnym charakterze. Z tych też powodów niezbędne są rozważania dotyczące stosowania w prawie podatkowym pojęć zdefiniowanych w prawie prywatnym o tożsamym brzmieniu, z uwzględnieniem koncepcji autonomii prawa podatkowego oraz zasady pewności prawa. Nie bez znaczenia jest analiza pojęcia posiadania w języku potocznym. Uzasadnione jest to priorytetowym stosowaniem wykładni językowej w procesie odkodowania z tekstu prawnego normy prawnej. Wynika to z tego, że język, jego słowa i gramatyka są jedynym nośnikiem informacji o woli prawodawcy, formą przekazu trafiającego do adresatów norm prawnych. Podkreślić jednak należy, że nawet jasny zwrot, jasne pojęcia mogą okazać się wątpliwe, gdy ich treść zostanie

skonfrontowana z treścią innych przepisów lub gdy weźmie się pod uwagę cel regulacji prawnej.

Celem kolejnych rozdziałów jest analiza konstrukcji prawnych, odpowiednio, podatków majątkowych, dochodowych (przychodowych) oraz konsumpcyjnych pod kątem wykorzystania cywilnoprawnej instytucji posiadania. Ich celem jest w istocie zweryfikowanie kilku tez badawczych.

Po pierwsze, instytucja posiadania mająca ukształtowaną treść w prawie cywilnym, stanowi element podatkowego stanu faktycznego.

Po drugie, posiadanie jako element konstrukcji podatkowego stanu faktycznego dowodzi o istnieniu stosunkowo silnych i szczególnych relacji pomiędzy prawem podatkowym a prawem cywilnym.

Po trzecie, posługiwanie się w obszarze prawa podatkowego cywilistyczną koncepcją posiadania jest w pełni zasadne, o ile ustawodawca podatkowy nie modyfikuje tego pojęcia na potrzeby opodatkowania.

Po czwarte, posiadanie jest pojęciem używanym w wielu znaczeniach. W efekcie rozwiązania normatywne, w niektórych przypadkach, cechuje przypadkowość i niekonsekwencja. Brak jest jednolitej koncepcji stosowania na gruncie szczególnego prawa podatkowego instytucji posiadania.

W celu zweryfikowania powyższych tez wykorzystano metodę dogmatycznoprawną poprzez sięgnięcie do obecnie obowiązujących aktów prawnych oraz dorobku doktryny prawa podatkowego, prawa cywilnego, a także prawa rzymskiego. Jednocześnie przy omawianiu poszczególnych zagadnień prawnych dotyczących posiadania w konstrukcji prawnej podatków wykorzystana została metoda empiryczna. Badaniu poddanych zostało ponad 300 orzeczeń, w tym wyroki sądów administracyjnych zapadłe na tle regulacji traktujących o posiadaniu ujętych w przepisach szczegółowego materialnego prawa podatkowego, orzeczenia Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, Trybunału Konstytucyjnego oraz

Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (obecnie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej).

Koncepcja opracowania zakłada, że każdy rozdział rozpoczyna się od uwag ogólnych i kończy wnioskami. Mają one szczegółowy charakter odnoszący się do materii analizowanej w ramach danego rozdziału. Pracę wieńczy zakończenie, którego zasadniczym celem jest odniesienie się do sformułowanych tez badawczych.

Praca uwzględnia stan prawny na dzień 15.06.2023 r.

Rozdział I

POJĘCIE POSIADANIA W PRAWIE

1. Uwagi ogólne

Rodowodu instytucji posiadania poszukiwać należy w prawie rzymskim. Oparte na nim konstrukcje dogmatyczne stworzone przez przedstawicieli niemieckiej szkoły historycznej, w szczególności Friedricha Carla von Savigny, występują po dzień dzisiejszy w kodeksach cywilnych. Romańska koncepcja posiadania przyjęta została również przez ustawodawcę polskiego¹. W dyskusji o posiadaniu w polskiej nauce prawa bardzo często spotyka się odniesienia do prawa rzymskiego. Język tej polemiki naukowej oraz argumentacja sądów polskich dotycząca posiadania wyróżniają się trwałym i częstym używaniem terminów łacińskich, takich jak: *corpus*, *animus possidendi*, *animus domini*, *animus detendi pro alieno*².

W kontekście powyższego warto na wstępie odnieść się do instytucji posiadania wykształconej i stosowanej w prawie rzymskim, następnie do regulacji cywilnoprawnych traktujących o posiadaniu. To z kolei pozwoli zweryfikować zakres pojęcia posiadania stosowany w wybranych gałęziach prawa – w prawie karnym i administracyjnym. Celem podjętych badań jest ustalenie, czy prawodawca wykorzystuje instytucję posiadania

¹ G. Jędrejek, *Wpływ romańskiej koncepcji posiadania na polską naukę prawa w XIX w.*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2004/1(XIV), s. 129 i n.

² W. Dajczak, *Romanistyczne inspiracje i bariery polskiej dyskusji o posiadaniu w XX wieku*, „Studia Iuridica” 2016/66, s. 74.

wynikającą z przepisów Kodeksu cywilnego, czy też modyfikuje to pojęcie na potrzeby poszczególnych gałęzi prawa lub konkretnych aktów normatywnych. Ponadto w analogicznym zakresie analizie poddane zostaną przepisy ogólnego prawa podatkowego, w których ustawodawca posługuje się terminem „posiadanie”.

2. Posiadanie w prawie rzymskim

Wkład jurysprudencji rzymskiej w uchwycenie istoty posiadania jest niewątpliwie jednym z największych osiągnięć rzymskiej myśli prawniczej. Początku posiadania należy szukać tam, skąd Nerva filius wywodzi genezę własności (*Dominiumque rerum ex naturali possessione coepisse Nerva filius ait*). Zdaniem Nery, który wyraził pogląd zdecydowanej większości jurysprudencji rzymskiej, posiadanie jest więc tym stanem, który poprzedzał ukształtowanie się prawa własności, stanowił jej *prius*. Należy zatem przyjąć, że posiadanie jest tak stare, jak stara jest walka człowieka z otaczającą go rzeczywistością³.

Juryści rzymscy wyraźnie rozgraniczyli posiadanie (*possessio*) od prawa własności⁴. Świadczą o tym sformułowania ustawy XII tablic dotyczące zasiedzenia⁵. Zgodnie z nimi ten, kto miał władztwo faktyczne, zwane w ustawie *usus*, mógł po upływie określonego czasu nabyć władztwo prawne⁶. W jednej ze swoich wypowiedzi Ulpian stwierdził, że „własność nie ma nic wspólnego z posiadaniem” (*nihili commune habet proprietatis cum possessione*). W Jego ocenie powinno się odróżniać posiadanie od własności (*separata esse debet possessio a proprietate*). „Może się bowiem zdarzyć, że jeden jest właścicielem, a nie jest posiadaczem. Może być również, że i posiadacz i właściciel są jedną i tą samą osobą” (*fieri enim potest, ut alter possessor sit, dominus non sit, alter dominus quidem sit, possessor vero non sit: fieri potest, ut et possessor idem et dominus sit*)⁷.

³ W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 2020, s. 114–115.

⁴ W. Bojarski, *Prawo rzymskie*, Toruń 1999, s. 140.

⁵ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2005, s. 130.

⁶ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 2001, s. 128.

⁷ A. Dębiński, *Rzymskie prawo prywatne. Kompendium*, Warszawa 2011, s. 196.

Paulus pisał zaś, że „posiadanie jest rzeczą faktu, a nie prawa”. Generalnie więc w prawie rzymskim wyróżniano trójpodział form władania rzeczą (posiadanie, własność, prawa na rzeczy cudzej)⁸. Posiadanie było najprostsza i najbardziej naturalną postacią władztwa osoby nad rzeczami i istniało ono obok prawa własności⁹.

Rzymskie pojęcie posiadania ukształtowało się w prawie archaicznym w stosunkach agrarnych. Część gruntów należących do państwa rzymskiego (*ager publicus*) oddawano obywatelom pod uprawę w zamian za płacenie czynszu. Podmiot, który nabył taką działkę, sprawował tylko faktyczne władztwo. W interesie państwa leżało, by władający tymi gruntami nie byli usuwani czy niepokojeni przez inne osoby, dlatego też zaczęto użytkowników *ager publicus* chronić interdyktami. W toku dalszego rozwoju objęto pojęciem *possessio* faktyczne władztwo nad wszystkimi rzeczami materialnymi, a w prawie klasycznym także faktyczne wykonywanie ograniczonych praw rzeczowych. Zawsze jednak podkreślano różnicę między władztwem faktycznym a władztwem prawnym¹⁰.

Posiadanie w prawie rzymskim było więc bezsprzecznie faktycznym władztwem nad rzeczą. Aby być posiadaczem, trzeba było mieć rzecz w fizycznym władaniu (*corpus*) i chcieć władać rzeczą dla siebie (*animus*). Można zatem mówić o elemencie obiektywnym („trzymanie rzeczy w swoich rękach”), określanym jako *corpore possessionis*, i subiektywnym, odzwierciedlającym nastawienie władającego do rzeczy, określanym jako *animus possidendi* lub bardziej precyzyjnie *animus rem sibi habendi* (czyli „wola zatrzymania rzeczy dla siebie”)¹¹. Fizyczne władztwo nabywało się przez trwałe zawładnięcie rzeczą, na przykład ogrodzenie gruntu¹². Jak podnosi K. Kolańczyk, prosta obserwacja zjawisk zewnętrznie dostrzegalnych pozwalała prawnikom rzymskim na rozstrzygnięcie, bez większych trudności, kto ma rzecz w swoim władaniu

⁸ T. Giaro, *Posiadanie i prawa rzeczowe* [w:] W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérrier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 348.

⁹ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1999, s. 268.

¹⁰ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, 2001, s. 128.

¹¹ W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie...*, 2001, s. 129.

¹² W. Bojarski, *Prawo rzymskie*, Toruń 1994, s. 130.

fizycznym. Daleko trudniejszy do uchwycenia był drugi element posiadania zwany *animus*. Chodzi tu o wolę czy o zamiar osoby władającej faktycznie rzeczą. Jako element psychiczny *animus* był dostrzegalny dopiero po ujawnieniu na zewnątrz. Element woli osoby sprawującej władztwo faktyczne był rozmaity – inny u właściciela wykonującego swoje prawo własności albo u uczciwego nabywcy rzeczy, a inny na przykład u kogoś, kto tylko przechowuje rzecz cudzą¹³.

Z punktu widzenia skutków prawnych oraz sposobu nabycia posiadania we współczesnej nauce prawa rzymskiego wyróżnia się następujące rodzaje posiadania:

- 1) *possessio civilis*,
- 2) *possessio ad interdicta*,
- 3) *possessio iusta i iniusta* oraz
- 4) *possessio bonae i malae fidei*¹⁴.

Mianem *possessio civilis* określano w prawie klasycznym władztwo faktyczne sprawowane *corpore*, ale z wolą podobną do woli właściciela, tj. z zamiarem zatrzymania rzeczy posiadanej wyłącznie dla siebie i w oparciu o podstawę uznaną przez prawo cywilne. Takie posiadanie wywierało doniosłe skutki w sferze prawa własności. Jeżeli było sprawowane przez dłuższy czas, prowadziło do nabycia prawa własności przez zasiedzenie (*usucapio*)¹⁵. Istota posiadania w prawie rzymskim sprowadzała się zatem do faktycznego władztwa osoby nad rzeczą¹⁶.

Possessio civilis należało odróżnić od *possessio naturalis*. Posiadacz naturalny władał fizycznie rzeczą, ale w cudzym imieniu (*alieno nomine*). Brak woli zatrzymania rzeczy dla siebie określano także jako *detentio*. Detentor był dzierżycielem – miał *possessio alieno nomine*. Posiadaczem naturalnym był więc między innymi depozytariusz, komodatariusz i zastawnik. Dzierżenie nie wywoływało żadnych skutków prawnych, w szczególności dzierżycielom nie przysługiwała ochrona posesoryjna.

¹³ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2001, s. 270.

¹⁴ A. Dębiński, *Rzymskie...*, s. 197.

¹⁵ K. Kolańczyk, *Prawo...*, 2001, s. 271.

¹⁶ W. Osuchowski, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1962, s. 294.

W literaturze prawa rzymskiego podnosi się jednak, że w drodze wyjątku taką ochronę przyznano wierzycielowi zastawniczemu (zastawnik), prekarzyście i sekwestrowi¹⁷.

Posiadaniem uznanym i chronionym według prawa pretorskiego było *possessio ad interdicta*. Interdykty były środkami ochrony. Do korzystania z ochrony pretorskiej byli dopuszczani wszyscy posiadacze w swoim imieniu (*suo nomine*), z wolą zatrzymania rzeczy dla siebie, w szczególności: właściciel posiadający; tzw. posiadacz w dobrej wierze, który mylnie uważał się za właściciela, ale stanie się nim w drodze zasiedzenia, oraz tzw. posiadacz w złej wierze, który wiedział o cudzym prawie do rzeczy, ale mimo to zamierzał zatrzymać ją dla siebie (np. złodziej)¹⁸.

W przypadku gdy stan faktyczny odpowiadał prawu, co miało miejsce, gdy właściciel rzeczy był zarazem jej posiadaczem, mówiono o *possessio iusta* (posiadanie słuszne, prawne). Czasem jednak posiadanie wykonywał ktoś, kto nabył je bezprawnie. Była to tzw. *possessio iniusta* (posiadanie niesłuszne, bezprawne). Następowало ono wówczas, gdy stan faktyczny nie pozostawiał w zgodzie ze stanem prawnym, na przykład posiadanie uzyskane siłą, podstępnie. Rozróżnienie to miało znaczenie dla ochrony interdyktalnej. Pretor odmawiał ochrony temu posiadaniu, które zostało nabyte wadliwie¹⁹.

W prawie rzymskim rozróżniano posiadanie w dobrej wierze (*possessio bonae fidei*) i w złej wierze (*possessio malae fidei*). Gdy posiadacz był przekonany, że mu posiadanie przysługuje, tj. że wykonując władztwo nad rzeczą, nie krzywdzi nikogo, wówczas posiadanie określane było jako w dobrej wierze. Natomiast gdy posiadacz wiedział, był świadomy, że jego posiadanie jest niezgodne z istniejącym stanem prawnym (np. złodziej, paser), bądź na skutek rażącego niedbalstwa pozostawał w takiej niewiedzy, posiadanie było określane jako w złej wierze²⁰. Podkreślić należy, że zarówno posiadacze w dobrej, jak i posiadacze w złej

¹⁷ A. Dębiński, *Rzymskie...*, s. 199.

¹⁸ K. Kolańczyk, *Prawo...*, 2001, s. 272.

¹⁹ W. Rozwadowski, *Prawo...*, s. 116.

²⁰ A. Dębiński, *Rzymskie...*, s. 199.

wierze dysponowali interdyktami. Natomiast rozróżnienie posiadania w dobrej i złej wierze odgrywało istotne znaczenie przy nabyciu rzeczy. Posiadanie w dobrej wierze stanowiło podstawę zasiedzenia.

Zgodnie z koncepcją rzymską posiadać można było wyłącznie rzeczy materialne (*res corporales*). Z biegiem czasu fakt wykonywania jakiegoś prawa, z którym połączone było władanie rzeczą, zaczęli Rzymianie określać jako *quasi possessio* („jak gdyby posiadanie”) i otoczyli je ochroną interdyktalną. W prawie justyniańskim ochrony takiej udzielano temu, kto wykonywał prawo rzeczowe, władając rzeczą bez tytułu prawnego. Tym samym pojawiła się koncepcja posiadania prawa (*possessio iuris*)²¹.

Prawu rzymskiemu znana była także instytucja *precarium*²². Według Ulpiana *precarium* polegało na tym, że na prośbę petenta (tzw. prekarzysty) druga osoba zezwalała mu na używanie swojej rzeczy, ale tylko w granicach własnego upodobania (tzn. z możliwością odwołania w każdej chwili). *Precarium* było nieco podobne do komodatu (użyczenia), ponieważ także polegało na możliwości bezpłatnego używania cudzej rzeczy, a czasami nawet pobierania pożytków. W nauce prawa zwraca się uwagę, że pierwotnie *precarium* było stosunkiem faktycznym należącym do problematyki posiadania. Już w prawie klasycznym stawało się niekiedy stosunkiem prawnym (np. w pewnych wypadkach nie można było dokonać odwołania). W okresie poklasycznym *precarium* zaczęło się zbliżać do kontraktów i nastąpiło zmieszanie z dzierżawą. Ostatecznie za Justyniana zostało zakwalifikowane do kontraktów nienazwanych²³.

²¹ W. Rozwadowski, *Prawo...*, s. 117.

²² Szerzej zob.: J. Sondel, *Precarium w prawie rzymskim*, Kraków 1971; J. Krzynomów, *Funkcje i stosowanie „precarium” w rzymskim prawie klasycznym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny” 1936/3–4, s. 137–148.

²³ P. Księżak, *Precarium w prawie polskim*, „Rejent” 2007/2, s. 59.

3. Cywilistyczna koncepcja posiadania

3.1. Pojęcie i istota posiadania

Posiadanie jest jedną z podstawowych instytucji prawa rzeczowego. W niektórych przypadkach można spotkać się z poglądem, że skoro posiadanie nie jest prawem, w szczególności prawem rzeczowym, to umieszczenie go w księdze „Prawo rzeczowe”, bezpośrednio po ograniczonych prawach rzeczowych, może budzić wątpliwości²⁴. Jednak ze względu na przedmiot posiadania – rzecz – umieszczenie instytucji posiadania w księdze II k.c. nie jest przypadkowe.

Na gruncie prawa cywilnego posiadanie, jak większość instytucji prawa cywilnego, rodzi szereg spornych i budzących duże zainteresowanie problemów teoretycznych i praktycznych. Obecnie dominujący jest pogląd, że posiadanie jest stanem faktycznym, a nie prawnym. Trafnie zwraca uwagę Sąd Najwyższy, że posiadanie jest stanem faktycznym polegającym na faktycznym władztwie, przez które rozumie się samą możliwość władania rzeczą²⁵. Treścią posiadania jest bliższy lub dalszy związek osoby z rzeczą polegający na możliwości podejmowania faktycznych dyspozycji względem rzeczy²⁶. Posiadanie jako faktyczne władztwo może być zgodne z określonym prawem, jakie posiadacz ma wobec rzeczy będącej w jego władaniu. Brak jednak tej zgodności nie pozbawia faktycznego władztwa cech posiadania. Posiadanie jest więc zjawiskiem polegającym na tym, że określony podmiot włada rzeczą w taki sposób, jak osoby, którym przysługuje do rzeczy określone prawo²⁷. Wyraża to się znanym twierdzeniem: „to, co uprawnionemu wolno, to posiadacz faktycznie może”²⁸.

W literaturze z zakresu prawa cywilnego zauważa się, że ustawodawca posługuje się pojęciem posiadania dla określenia ekonomicznego władz-

²⁴ H. Izdebski, *Kodeks cywilny z komentarzem*, Warszawa 1996, s. 216.

²⁵ Wyrok SN z 15.06.1972 r., III CRN 121/72, LEX nr 7096.

²⁶ A. Kunicki [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 2, *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, red. J. Ignatowicz, Ossolineum 1997, s. 839.

²⁷ E. Janeczko, *Zasiedzenie*, Zielona Góra 2002, s. 129–130.

²⁸ J. Ignatowicz, *Ochrona posiadania*, Warszawa 1963, s. 96.

twą nad rzeczą, nie zwracając uwagi na to, jaką formę ma to władztwo. Chodzi w takich wypadkach o to, że o celach, jakim ma służyć dany akt normatywny, decyduje nie forma prawna władania rzeczą, lecz fakt gospodarczego korzystania z niej. Z tych też powodów takie posiadanie można nazywać posiadaniem w znaczeniu gospodarczym²⁹. Posiadanie ma określoną wartość majątkową i jako takie jest „nośnikiem wartości materialnych”, a mając związek z dziedziną prawa, nie może być uważane za mienie tylko w kategoriach ekonomicznych³⁰.

Ustawowa definicja posiadania zawarta jest w art. 336 k.c. Przepis ten stanowi, że posiadaczem rzeczy jest zarówno ten, kto nią faktycznie włada jak właściciel (posiadacz samoistny), jak i ten, kto nią faktycznie włada jak użytkownik, zastawnik, najemca, dzierżawca lub mający inne prawo, z którym łączy się określone władztwo nad cudzą rzeczą (posiadacz zależny). Z posiadaniem prawo wiąże doniosłe skutki o zróżnicowanym charakterze, polegające na przyznaniu posiadaczowi określonych korzyści lub roszczeń oraz nałożeniu na niego pewnych obowiązków. Niestety stwierdzenie samego faktu posiadania, a przede wszystkim jego charakteru, napotyka poważne trudności. Państwo nie ustala z urzędu zgodności faktycznego stanu władania ze stanem prawnym, pozostawiając inicjatywę w tym zakresie uprawnionemu³¹. Dodać należy, że powyższą definicję posiadania ze względów systemowych przyjmuje się także dla określenia treści pojęcia posiadania używanego w wielu aktach pozakodeksowych³².

W doktrynie prawa cywilnego toczy się głębszy spór o istotę i charakter posiadania. Przeważa jednak wspomniany powyżej pogląd, z którym w pełni się utożsamiam, że posiadanie jest stanem faktycznym, chociaż wywołującym określone skutki prawne. Skrajnie przeciwny pogląd

²⁹ J. Ignatowicz, *Ochrona...*, s. 130.

³⁰ Uchwała SN z 31.03.1993 r., III CZP 1/93, OSNCP 1993/10, poz. 170.

³¹ W. Czachórski, *Pojęcie i treść posiadania według obowiązującego prawa rzeczowego*, „Nowe Prawo” 1957/5, s. 33.

³² S. Rudnicki, G. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2008, s. 596; wyrok WSA w Poznaniu z 22.10.2008 r., I SA/Po 605/08 (orzeczenie prawomocne), LEX nr 511331; wyrok WSA w Gliwicach z 25.05.2010 r., III SA/Gl 448/10 (orzeczenie prawomocne), LEX nr 674806.

uważa posiadanie za rodzaj prawa podmiotowego, prawa rzeczowego, którego treścią jest faktyczne władztwo nad rzeczą, uznawane za wykonywanie określonego prawa. Chodzi tutaj o posiadanie występujące bez związanego z nim „macierzystego” stosunku prawnego (stosunku prawnorzeczowego lub obligacyjnego)³³. Zdaniem M. Gocławskiego ujęcie posiadania jako prawa podmiotowego nie jest wykluczone, w dużej mierze zależy bowiem od przyjętej definicji prawa podmiotowego, chociaż jest sprzeczne z założeniami ustawodawcy i mogłoby wywołać niespójność systemu norm prawa rzeczowego³⁴.

Dążąc do ustalenia istoty instytucji posiadania, nie można pominąć faktu, że pomimo ponad dwóch tysięcy lat jej dziejów podlegała ona licznym przeobrażeniom, które wynikały ze zmieniających się stosunków społeczno-ekonomicznych. Słusznie zauważa S. Kołodziejski, że niezależnie od celów, roli i zadań posiadania, które były różne w poszczególnych okresach, istota tej instytucji nie podlegała zmianom. Istotą posiadania jest więc określona treść prawna w takim wymiarze, która będąc wspólna dla wszystkich postaci instytucji posiadania, wyróżnia ją jednocześnie od wszystkich innych instytucji prawa cywilnego³⁵. Treść ta przejawia się we władztwie faktycznym lub w faktycznym wykonywaniu prawa, z którymi wiąże się władza nad rzeczami³⁶. F. Zoll upatrywał istoty posiadania w mocy faktycznego wykonywania określonego prawa podmiotowego³⁷.

W kontekście powyższego przyjąć należy, że istotą posiadania jest faktyczne władztwo podmiotu nad rzeczą. Przez „władztwo faktyczne” rozumieć należy nie tylko fizycznie władowanie rzeczą, ale również władztwo

³³ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2002, s. 265–266.

³⁴ M. Gocławski, *Posiadanie w ujęciu kodeksu cywilnego (Prawo podmiotowe czy stan faktyczny?)*, PiP 2001/2, s. 46 i n.

³⁵ S. Kołodziejski, *Istota...*, s. 15.

³⁶ W. Czachórski, *Pojęcie...*, s. 31.

³⁷ F. Zoll, *Prawo cywilne*, Poznań 1931, s. 281. Zob. również F. Zoll, *Pojęcie posiadania w projekcie prawa rzeczowego*, „Przegląd Notarialny” 1937/8, s. 163–167.

realizowane w inny sposób, w szczególności przez dysponowanie rzeczą i uzyskiwanie korzyści z używania rzeczy przez inną osobę³⁸.

Analizując instytucję posiadania, warto zwrócić uwagę, że w dalszym ciągu dyskusyjna wydaje się kwestia, czy posiadanie może stanowić przedmiot dziedziczenia. Zagadnienie to nie jest bezpośrednio uregulowane w Kodeksie cywilnym, jedynie przepis art. 172 k.c. reguluje możliwość doliczenia do czasu posiadania czasu posiadania swego poprzednika, a § 2 tego artykułu przewiduje odpowiednie stosowanie przepisów względem spadkobiercy poprzedniego posiadacza. Poglądy doktryny na temat dziedziczenia posiadania przedstawił J. Gołaczyński³⁹. Obecnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego słusznie uznaje się, że posiadanie rzeczy jest dziedziczne i niezależne od tego, czy spadkobiercy kontynuują posiadanie, czyli od tego, czy objęli oni w faktyczne władztwo rzecz znajdującą się w dotychczasowym posiadaniu spadkodawcy⁴⁰.

Przyjąć zatem należy, że dziedziczenie posiadania rzeczy polega na przejściu na spadkobierców – z mocy prawa, z chwilą otwarcia spadku – wszystkich skutków prawnych, jakie wynikały z jej posiadania przez spadkodawcę, nie zależy natomiast od tego, czy spadkobiercy objęli w faktyczne władztwo rzecz znajdującą się dotychczas w posiadaniu spadkodawcy, a więc – czy kontynuują jego posiadanie. Nie powinno też budzić wątpliwości to, że posiadanie spadkobiercy – gdy jest kilku spadkobierców – przekształca się we współposiadanie spadkobierców. Ulegnie także zmianie współposiadanie rzeczy, która w chwili otwarcia spadku należała do majątku wspólnego spadkodawcy i jego małżonka; współposiadanie rzeczy będzie przysługiwało wówczas pozostałemu przy życiu małżonkowi i spadkobiercom drugiego małżonka. Władzę

³⁸ S. Kołodziejski, *Istota...*, s. 16. Słusznie Autor ten podnosi, że „między «istotą posiadania» a «treścią posiadania», chociaż treści obu tych pojęć są ze sobą zbieżne, nie można postawić między nimi znaku równości. Pojęcie «treści posiadania» jest pojęciem szerszym i jeśli chodzi o bogactwo treści – zasobniejszym”.

³⁹ J. Gołaczyński, *Posiadanie [w:] System Prawa Prywatnego*, t. 4, Prawo rzeczowe, red. Z. Radwański, Warszawa 2007, s. 36.

⁴⁰ Postanowienie SN z 28.04.1999 r., I CKU 105/98, OSNC 1999/11, poz. 197; postanowienie SN z 11.03.2005 r., II CK 499/04, LEX nr 603411; postanowienie SN z 24.01.2008 r., I CSK 327/07, LEX nr 511036.

faktyczną nad rzeczą ma nie tylko ten, kto z niej rzeczywiście, efektywnie korzysta, ale także ten, kto ma tylko możliwość takiego korzystania, choćby nie czynił z niej użytku⁴¹.

Dziedziczność posiadania rozumie się nie jako dziedziczenie stanu faktycznego, ale jako dziedziczenie oznaczonej sytuacji prawnej, w jakiej znajdował się spadkodawca w chwili otwarcia spadku, wykonując posiadanie. Otwarcie spadku prowadzi do wwiązania spadkobiercy w tę sytuację, co przede wszystkim oznacza, że jeżeli poprzednik był posiadaczem samoistnym rzeczy, spadkobierca staje się takim posiadaczem i następuje to bez potrzeby faktycznego obejmowania tej rzeczy we władanie. Spadkobierca nabywa też wszystkie roszczenia, jakie w związku z posiadaniem przysługiwały poprzednikowi, korzysta z domniemań wynikających z posiadania, może doliczać czas posiadania poprzednika, jeżeli posiadanie poprzednika zmierzało do nabycia prawa; ponadto posiadanie uprawnia do korzystania z rzeczy jak właściciel, może być zbyte. Artykuł 176 k.c. niewątpliwie przesądza o dziedziczności posiadania, a wwiązanie spadkobiercy w sytuację prawną poprzednika ze skutkami jak wyżej nie pozostawia wątpliwości co do tego, że posiadanie ma charakter składnika majątkowego o wymiernej wartości ekonomicznej⁴².

3.2. Zewnętrzna i wewnętrzna strona posiadania

W konstrukcji posiadania można wyróżnić dwa jego podstawowe elementy: *corpus* (zewnętrzna strona posiadania) i *animus* (wewnętrzna wola posiadania)⁴³.

Dla istnienia posiadania potrzebne jest przede wszystkim faktyczne władanie rzeczą – możliwość dysponowania nią⁴⁴. Faktyczne władztwo lub przynajmniej możliwość wykonywania tego władztwa powinny dotyczyć

⁴¹ Postanowienie SN z 16.11.2017 r., V CSK 15/17, LEX nr 2447350.

⁴² Wyrok SN z 2.02.2017 r., I CSK 260/16, LEX nr 2271469.

⁴³ A. Kunicki, *Zewnętrzna i wewnętrzna istota posiadania w prawie polskim*, „Rocznik Nauk Społecznych KUL” 1949/1, s. 107.

⁴⁴ Wyrok SA w Warszawie z 4.07.2018 r., V ACa 487/17, LEX nr 2692258.